

льки воно поширюється на економічно активне населення, тобто на осіб, які мають трудові доходи, що є підґрунтям для нарахування страхових внесків. Вони акумулюються у відповідному страховому фонді, що відособлений від бюджету і з якого при настанні страхового випадку надається забезпечення застрахованій особі.

Імовірність настання соціального ризику повинна оцінюватися заздалегідь, що дає можливість особі застрахуватися і таким чином потрапити під захист страхової системи ще до виникнення страхового випадку. Це дасть можливість не лише підготуватися до настання несприятливої події, але й завчасно попередити її.

Оскільки в системі соціального страхування компенсуються лише легальні доходи від трудової і прирівняних до неї видів діяльності, вона може розглядатися як важливий елемент механізму стимулювання трудової і підприємницької активності громадян.

Система соціального страхування має ряд недоліків і потребує вдосконалення, зокрема: удосконалення механізму надання застрахованим особам матеріального забезпечення та соціальних послуг; удосконалення політики диференційованих страхових тарифів; забезпечення системи економічного стимулювання роботодавців у здійсненні заходів профілактики виробничих ризиків.

Список використаних джерел

1. Nadash P. Introducing social insurance for long-term care in Taiwan: key issues // *International Journal of Social Welfare*. – Volume 22, Issue 1. – 2013. – P. 69-79.
2. Laun T. The Role of Social Insurance Programs in Accounting for Cross-Country Differences in Retirement Behavior. UCFS, Department of Economics, Uppsala University. – 2013. – 35 p.
3. Reno, Virginia P. Social Security Disability Insurance: Action Needed to Address Finances (June 2013). National Academy of Social Insurance, Social Security Brief, June 2013, No. 41. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2375239>.
4. Вольська О. Підвищення рівня соціального захисту та підтримки населення України. Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. – Одеса: ОРІДУ НАДУ при Президентіві України. – 2013. – Вип. 1(53). – С. 54-57.
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Редакція від 11.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>.
6. Міжнародна організація праці. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=993_011.
7. EU Social Security Coordination [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=849>.
8. The 2009 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-60), European Economy Series. No. 2, 2009.
9. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія та практика становлення [Текст]: дис. ... д-ра екон. наук: 08.04.01; Науково-дослідний фінансовий ін-т при Міністерстві фінансів України. – К., 2002. – 491 с.
10. Міністерство соціальної політики України. Річний звіт 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=35657/.
11. Закон України. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Редакція від 17.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

Н. С. Науменко

*канд. екон. наук
член-кореспондент АЕН України
м. Луцьк*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄАВТ

Постановка проблеми. Геополітичне і культурне самовизначення України у світі, поза сумнівом, належить до числа найбільш актуальних і проблемних сторін буття української нації. Завдання інтеграції України у європейський політичний та економічний простір, які неодноразово проголошувалися як пріоритетний вектор входження у міжнародне господарство, поставили на порядок денний розвиток всебічного співробітництва з країнами ЄАВТ і ЄС. Різностороннє співробітництво з європейськими країнами є ключовим практичним засобом формування ефективно відкритої економіки та зовнішньоторговельних відносин.

Актуальність теми даного дослідження визначається прагненням України повноцінно інтегруватися до Європейської спільноти через функціонування вже існуючої Зони вільної торгівлі з країнами ЄАВТ

та укладання Угоди ЗВТ із країнами ЄС, що у подальшому сприятиме здійсненню перетворень в країні у період виходу з економічної і політичної кризи, модернізації української економіки та забезпеченню сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні засади дослідження проблематики інтеграційних процесів закладено у працях таких дослідників, як Б. Баласса, К. Дойч, Я. Вайнер, М. Капелетті, Г. Кассель, Р. Коен, М. Кондратьєв, Я. Корнаї, П. Кругман, А. Купер, Б. Массел, Ж. Моне, Е. Моравчик, Ф. Риттбергер, М. Секкомбе, П. Стриттен, Я. Тинберген, С. Хоффман, Н. Шапіро, Р. Шуман, Й. Шумпетер, Ю. Юданов. Серед вітчизняних вчених-дослідників інтеграційних процесів та зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, слід відзначити таких, як В. Андрійчук, О. Білорус, В. Будкін, І. Бу-

раковський, А. Гальчинський, В. Геєць, І. Грабинський, Н. Грущинська А. Голіков, Б. Губський, А. Кредісов, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, А. Мокій, В. Новицький, Ю. Пахомов, О. Рогач, В. Сіденко, О. Сльозко, А. Філіпенко, В. Чужиков, О. Шнирков. Разом з тим аналіз наукової літератури із зазначеної теми варто було б доповнити прикладним дослідженням сучасного етапу формування і функціонування багатосторонніх відносин у рамках Україна-ЄАВТ та Україна-ЄС.

Мета даної статті полягає у всебічному аналізі зовнішньоторговельних взаємовідносин України з країнами ЄАВТ напередодні укладання Угоди про ЗВТ з Європейським Союзом. Разом з тим окрема увага в даному науковому дослідженні приділена висвітленню постійно погіршуючихся двосторонніх україно-російських торговельних стосунків через побоювання Російської Федерації стосовно «напливу» європейських товарів, що прямують на російський ринок через Україну.

Викладення основного матеріалу. Критично розглядаючи двостороннє співробітництво, слід зазначити, що наша держава не відрізнялася певним тяжінням до вільної торгівлі з 1990-х років ХХ століття. Такий режим було встановлено лише у двосторонніх угодах з країнами СНД, що на практиці не означало зняття усіх існуючих обмежень. Не сприяло цьому і укладання договору про зону вільної торгівлі (ЗВТ) в рамках СНД у 2011 р. [1, с. 20-21]. Останнє, навпаки,

призвело до загострення торговельних війн між партнерами по ЗВТ. Разом з тим Україна демонструє багання створювати ЗВТ з багатьма країнами [2, с. 24-27]. Створення ЗВТ з Євросоюзом, найбільшим торговельним партнером України, могло стати справжнім економічним проривом, але розв'язана Російською Федерацією митна війна у 2013 р. змусила українську владу в останній момент відкласти укладання Угоди з Європейським Союзом [3, с. 10]. Проте паралельно проводяться перемовини про лібералізацію торгівлі з цілою низкою країн (Туреччина, Сербія, Сирія, Сінгапур, Канада, Ізраїль, В'єтнам, Ліван, Марокко – потенційні партнери України у вільній торгівлі) (див. таблицю).

Це далеко не поодинокі ситуації: у минулому десятилітті в світі почалося активне створення ЗВТ, коли стало зрозуміло, що сподіватися на швидкий прогрес глобальної лібералізації торгівлі в рамках Дохійського раунду СОТ не слід [4, с. 22-24]. Безперечно існують проблеми: так, перемовини про україно-сирійську ЗВТ відкладені до закінчення громадянської війни у цій країні; призупинила переговорний процес і Канада – до тих пір, доки Україна не відкличе свою заявку в СОТ про масовий перегляд імпорتنих мит. Проте вступила в силу угода з Чорногорією, практично завершені перемовини з Туреччиною і Сербією, за планом іде переговорний процес з Ізраїлем.

Таблиця

Партнери України по вільній торгівлі (у млн дол. США)

Країна	Вступ Угоди із ЗВТ у дію	Експорт з України в 2012 р.	Імпорт в Україну в 2012 р.
Існуючі			
Вірменія, Білорусь, Казахстан, Молдова, Росія (Угода про ЗВТ у СНД)	20.09-09.12.2012 р.	23344,0	34126,7
Туркменістан	30.12.1994 р.	528,2	123,4
Узбекистан	30.12.1994 р.	435,9	109,0
Грузія	04.06.1996 р.	540,7	177,2
Азербайджан	02.09.1996 р.	766,6	79,7
Киргизія	28.12.1995 р.	127,1	6,5
Таджикистан	07.05.1997 р.	100,8	7,2
Македонія	05.07.2001 р.	13,0	26,2
Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія (ЄАВТ)	01.06.2012 р.	238,5	1226,5
Чорногорія	30.12.1994 р.	5,7	3,0
Потенційні			
ЄС-28	Угода парафована 19.07.2012 р.	17107,1	26178,9
Туреччина	Переговори почалися 06.12.2011 р., наближені до завершення	2527,1	1118,6
Сербія	Переговори почалися 11.11.2011 р., наближені до завершення	71,4	82,3
Сирія	Переговори практично завершені, але «заморожені»	313,2	8,7
Сінгапур	Переговори почалися 08.05.2007 р., «заморожені»	177,5	37,4
Канада	Переговори почалися 17.05.2010 р., призупинені	45,1	148,9
Ізраїль	Почалися в 2011 р.	484,0	231,6
В'єтнам	Плануються	88,3	219,4
Ліван	Плануються	274,5	1,3
Марокко	Плануються	214,0	36,6

Джерело: За даними адвокатського об'єднання Arzinger.

На нашу думку цікавим є ЗВТ із країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), яка почала діяти з 1 червня 2012 р. Угода укладена між Україною і країнами ЄАВТ, слід вважати «репетицією» ЗВТ з ЄС. Даний документ містить значну кількість поло-

жень і протоколів, у ньому, як із ЄС, мова йде про торгівлю товарами і послугами, а також про захист інвестицій і лібералізацію в сфері держзакупівель. Дану угоду слід розглядати як єдину угоду України про вільну торгівлю, що в СОТ кваліфіковано як

«угоду про економічну інтеграцію». Різниця лише в обсягах торгівлі: на відміну від обороту з ЄС, який є незначним. На країни ЄАВТ за результатами 2012 р. припало лише 1,4 млрд дол. США, або 1,6% зовнішнього товарообороту України.

Перемовини про ЗВТ з Україною почалися у 2008 р. Проте провальний Вільнюський саміт перекреслив попередні домовленості стосовно того, що згода країн ЄАВТ на укладання Угоди щодо ЗВТ повинна стати сигналом стосовно того, що в Україні відсутні проблемні питання для укладання аналогічної угоди з ЄС.

До цього моменту уряд України вважав, що укладання Угоди про асоціацію і ЗВТ з ЄС було б неповним без підписання відповідної угоди з цією групою європейських країн. Ця ситуація стосується усього європейського ринку в цілому. Тобто не підписання угоди з ЄАВТ виглядало би безглуздом у випадку укладання значно вагомшої угоди з ЄС.

Після п'яти раундів перемовин, 24 червня 2010 р., угода була укладена наприкінці 2011 р., її ратифікувала Верховна Рада, а в середині 2012 р. вона вступила в силу. Таким чином, для низки аграрних ринків ЗВТ вже пропрацювала цілий маркетинговий рік, але жодного повного календарного року.

Однією з переваг вільної торгівлі з ЄАВТ вважається взаємодоповнююча структура торгівлі: групи експортованих та імпортованих товарів, на які посилаються в угодах, не конкурують між собою. Так, Україна експортує в Норвегію плавзасоби, аміак і продукцію металургійного комплексу, а імпортує нікель. Отже, тотальне зниження імпорتنних мит повинно стати вигідним для обох сторін. Країни ЄАВТ вже з 1 червня 2012 р. скасували ввізні мита на більшість промислових товарів, включаючи рибу і морепродукти; Україні ж надали перехідний період, який для більшості товарних категорій складає 3-5 років, а в окремих випадках – 7-10 років.

Якщо врахувати останні тенденції на європейських ринках, слід було б очікувати значної вигоди для українських аграрних експортерів: вони і без режиму вільної торгівлі останнім часом нарощують поставки до ЄС, зважючи на те, що купівельна спроможність населення країн ЄС висока, а понад 50% продукції, що споживається, із-за кордону. Разом з тим металургійний експорт скорочується [5, с. 14-16]. Але якщо для промислових товарів повна відміна ввізних мит стала правилом, а їх збереження – виключенням, то з аграрною продукцією все навпаки: країни пішли на «тарифні поступки» одна одній. Хоча зниження імпорتنних мит на сільськогосподарську продукцію і не було надто радикальним, це стало суттєвим стимулом для зовнішньої торгівлі, зокрема торгівлі окремими видами сільськогосподарської продукції (наприклад, зерном). Деякі країни ЄАВТ надали Україні тарифні квоти, в межах яких можна безмитно імпортувати сільськогосподарську продукцію українського виробництва. Так, у торгівлі зі Швейцарією Україна пішла на поступки по значному переліку товарних категорій у рослинництві. Хоч нашої країни і не слід непокоїтися напливу зерна із Швейцарії, до того ж діє перехідний період. Українські експортери отримали поступки за деякими найважливішими для них позиціями (кавуни, фруктоза і мальтоза, кондитерські вироби, що не містять какао).

На практиці аграрний експорт займає значну частку лише в торгівлі зі Швейцарією. За результатами 2012 р. зерно забезпечило 5,8% експорту в цю країну. У січні-серпні 2013 р. 49% експорту в Швейцарію вже припало на насіння рапсу: за них отримали 65 млн дол. США. Навряд таку динаміку слід вважати

позитивною, експортоване насіння олійних культур можна було переробити на олію чи біопаливо в Україні і продати з більшою вигодою. Більш оптимістичним слід вважати збут консервованих овочів до Ліхтенштейну (5,5% обсягу експорту в січні-серпні 2013 р.) [6, с. 56-58]. Ця продукція з високою доданою вартістю, проте в абсолютному вираженні вона складає 80,5 тис. дол. США. До того ж Ліхтенштейн є однією з офшорних країн, так що по цьому випадку складно будь що стверджувати.

У цілому товарна структура українсько-швейцарської торгівлі є цікавою. За результатами 2012 р. 46% експорту склали «перли, дорогоцінне і напівдорогоцінне каміння». Але в основному це був золотий лом (2 т). Або те, що зазначили як лом, аби мінімізувати митні обмеження при вивозі з України. У 2012 р. частка дорогоцінностей була меншою в зв'язку із експортом рапсу, але це так само одна із провідних статей експорту. Цікавим є те, що у зворотному напрямку спостерігається аналогічна ситуація: 36,6% імпорту із Швейцарії в 2012 р. склали ті ж самі «перли і каміння». Проте в Україну спрямовувався не лом, а власне золото (5,1 т). У 2013 р. його частка в структурі імпорту зросла до 48,4%, а за січень-серпень у грошовому вираженні дорогоцінних металів в Україну ввезли на 83% більше, ніж у січні-серпні 2012 р.

При цьому торгівля із Швейцарією найбільш диверсифікована: окрім золота і фармацевтичної продукції звідти везуть широкий спектр продукції машинобудування, харчового сектору, а також оптику. Експорт також представлений великою кількістю товарних категорій, але це пов'язано не з популярністю української продукції, а з тим, що Швейцарія з її низькими податками і примат банківської таємниці є зручною базою для реекспорту продукції з України в треті країни.

У 2012 р. у Швейцарію, за даними Державної служби статистики, Україна продала один літальний апарат (код ЗЕД 8802120000) масою 6,8 т вартістю 16,4 млн дол. США, а в Ісландію в 2012 р. була спрямована важка авіатехніка (код ЗЕД 8802400000) загальною масою 35,2 т і вартістю 17 млн дол. США. При цьому ні в 2011 р., ні в 2013 р. таких успіхів не спостерігалось; окрім цього, жодне відкрите джерело обох країн про продаж літаків і гвинтокрилів не повідомило. Відповідно мова може йти лише про розпродаж старої військової техніки, що знаходилася на балансі Повітряних Сил [7, с. 22-25]. Найбільшу користь створення ЗВТ принесло торгівцям рибою. У 2012 р. імпорт риби і раковин із Ісландії порівняно із 2011 р. зріс на 71%, а за 8 місяців 2013 р. – на 64% відносно аналогічного періоду 2012 р. Для Норвегії зростання склало відповідно 44 і 15,%. На думку українських політиків, це пов'язано із зростанням рівня життя українців і споживанням останніми необхідних для здорового життя морепродуктів.

Окрім риби Норвегія в Україну імпортує нікель і вироби з нього. Норвегія є третім після Росії і Канади імпортером нікелю в світі. Створення ЗВТ стало каталізатором розширення торговельних потоків. За січень-серпень 2013 р. імпорт нікелю зріс в 1,5 раза, а імпорт моторних транспортних засобів спеціального призначення, який склав у 2012 р. 18 млн дол. США, в 2013 р. практично зійшов нанівець. Скоротився й імпорт машинотехнічної продукції із Швейцарії.

Разом з тим спостерігаються неопанні шанси продукції українського машинобудування на ринках ЄАВТ. Особливо це стосується будівельної галузі. Норвегія – один із провідних ринків збуту Миколаївського суднобудівного заводу «Залив». У 2012 р. про-

дукція цього підприємства забезпечила 35% українського експорту в цю країну. За вісім місяців 2013 р. їх частка зросла вже до 49%. У грошовому вираженні експорт суден зріс на дві третини.

У цілому значного впливу ЗВТ на обсяги і структуру торгівлі між Україною і ЄАВТ не спричинила. Частково це пояснюється тим, що ринки ЄАВТ незвичні для українських експортерів, а нормативна база ЗВТ настільки складна, що для її розуміння потрібна допомога юристів. Стосовно ж аграрного експорту ключовою перешкодою є те, що ЗВТ не передбачає жодної лібералізації в частині санітарних і фітосанітарних заходів, які забезпечують безпеку імпортованої продукції. І відповідно нетарифні заходи так само високі. Надії на їх зниження експерти пов'язали з реалізацією Угоди про асоціацію з ЄС: визнання безпеки української сільськогосподарської і харчової продукції в ЄС – ключова передумова такого ж визнання в країнах ЄАВТ.

Головною претензією Російської Федерації, в світлі інтеграційного руху України вбік Європи, є очікуваний «наплив» європейських товарів через Україну в Росію [8, с. 12-14]. На протигагу цьому український уряд апелював, що саме функціонування ЗВТ з ЄАВТ жодним чином не призвело до несанкціонованого проникнення норвезької риби з української території на російську.

Разом з тим угода передбачає цікаві механізми лібералізації в частині встановлення преференційного походження товарів. Згідно із Протоколом про правила визначення походження стандартно українським товаром вважається той, що цілковито видобутий, вирощений, вилонений в Україні або вироблений з імпортованої сировини і комплектуючих, які пройшли в Україні обумовлений мінімальний ступінь переробки, або частка яких є незначною у кінцевому товарі (аналогічне правило застосовується при визначенні походження товарів із ЄАВТ). Уповноважена установа (до 1 червня 2014 р. ТПП України, потім – Міндоходів) видає експерту підтверджуючий сертифікат відповідності EUR.1, що дає право на користування пільговим режимом. Також там передбачена можливість кумуляції походження: коли комплектуючі і сировина, завезені з іншої країни, вважаються «місцевими».

Угода передбачає два види кумуляції: двосторонню і діагональну. Двостороння кумуляція стосується переміщення комплектуючих і сировини між країнами, що входять до однієї ЗВТ. Наприклад, якщо із ісландської риби в Україні будуть зроблені консерви з подальшим продажем їх у Швейцарію, то цей товар вважатиметься повністю українським і до нього будуть застосовуватися пільги як для товару з України. Або якщо вироби із норвезького нікелю будуть вироблятися в Ліхтенштейні, при імпорті до України вони будуть вважатися тими, що походять з Ліхтенштейну.

При діагональній кумуляції аналогічні норми розповсюджуються на комплектуючі і сировину із третіх країн, з якими існує ЗВТ як у Україні, так і у країн ЄАВТ. У першу чергу мова йде про ЄС. Інше перспективне для України застосування діагональної кумуляції – країни Балкан, Близького і Середнього Сходу, які так само мають угоду про торгівлю з Єв-

ропою. Це дозволить оптимізувати митний режим виробникам, що контролюють довгі ланцюжки кооперації: наприклад, структури, що експортують з України залізнорудну сировину і морські судна, у Македонії контролюють феросплавне підприємство, а в Норвегії – суднобудівне. Багато українських металургійних холдингів мають підприємства на території ЄС.

Висновки. На тлі євроінтеграційних прагнень нашої держави Російська Федерація повинна самостійно вступити до ЗВТ із країнами ЄАВТ, лише тоді товари з Європи дійсно можна буде везти в Україну, там їх обробляти і ввозити в Росію як українські (так само буде і з товарами з ЄС, коли Україна остаточно укладе Угоду про асоціацію).

Для того щоб походження товару було визнано згідно принципам кумуляції, експортер повинен володіти сертифікатом походження EUR.1 на раніше імпортовані комплектуючі і сировину. Але для того, щоб будь-яка кумуляція між Україною і ЄАВТ почала діяти, уряди повинні прийняти відповідне рішення і опублікувати його в офіційних виданнях. Поки що інформація про початок дії діагональної кумуляції в офіційних джерелах інформації відсутня. Отже, для динамізації цього процесу Україна буде змушена приєднатися до Регіональної конвенції про паневро-середземноморські преференційні правила походження від 14 квітня 2011 р. Проте поки що не діє двостороння кумуляція.

Подальші взаємовідносини між українським і російським бізнесом буде диктувати час, вихід України з політичної і економічної кризи, зміни в інвестиційному режимі, коли російський капітал все ж таки згодиться інвестувати в українські виробничі потужності з подальшим продажем виробленої продукції в країні ЄАВТ на пільгових умовах. Україні слід очікувати зростання інвестиційної привабливості лише у випадку створення ЗВТ з ЄС та остаточної економічної і політичної стабілізації.

Список використаних джерел

1. Каменев М. Викторная алгебра / М. Каменев // Бизнес. – 2011. – № 43. – 24.10.2011. – С. 20-21.
2. Горбач Д. Зонное царство / Д. Горбач, С. Саливон // Бизнес. – 2011. – № 47. – 21.11.2011. – С. 24-27.
3. Горбач Д. Сделайте одолжение / Д. Горбач // Бизнес. – 2013. – № 48. – 02.12.2013. – С. 10.
4. Каменев М. Зонная дыра / М. Каменев, К. Прищепа // Бизнес. – 2011. – № 41. – 10.10.2011. – С. 22-24.
5. Горбач Д. Сузиль глаз / Д. Горбач // Бизнес. – 2013. – № 35. – 02.09.2013. – С. 14-16.
6. Силивончик А. Плодская любовь / А. Силивончик // Бизнес. – 2013. – № 47. – 25.11.2013. – С. 56-58.
7. Горбач Д. Призывные речи / Д. Горбач // Бизнес. – 2013. – № 41. – 14.10.2013. – С. 22-25.
8. Горбач Д. Зона писка / Д. Горбач, К. Косакowski // Бизнес. – 2013. – № 33. – 19.08.2013. – С. 12-14.